

τάσεων οὐδεμιᾶς χρήζουσιν ἀποδείξεως, καλοῦνται πορίσματα. Π. χ. ἂν αἱ τρεῖς γωνίαι ἐνὸς εὐθυγράμμου τριγώνου ἦναι ἴσαι δυοῖν ὀρθαῖς, ἔπεται ὡς πόρισμα ὅτι αὐταὶ ἀποτελοῦσιν 180 μοίρας καὶ ἔχουσιν ὡς μέτρον τὸ ἥμισυ τοῦ κύκλου. — Προτάσεις, ὧν τὸ κῆρος προϋποτίθεται ἄνευ τινὸς ἀναγκαίως ὀρίζοντος λόγου, καλοῦνται ὑποθέσεις. Τοιαῦται εἶναι ἢ ὑπὸ τῆς φυσικῆς παραδοχῆς τῆς περὶ τῆς φύσεως τοῦ φωτὸς θεωρίας, ἢ ἡ παραδοχῆς τῆς θεωρίας περὶ τῆς διττῆς ιδιότητος (θετικῆς καὶ ἀρνητικῆς) τοῦ ἠλεκτρισμοῦ κτλ. πρὸς ἐξήγησιν ἐμπειρικῶν φαινομένων. — Λήμμα δὲ καλεῖται ἡ πρότασις, ἥτις, ἀλλαχοῦ ἀποδειχθεῖσα, παραλαμβάνεται ὡς βεβαία.

ΚΑΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΠΕΡΙ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΩΝ

§ 28. Περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ συλλογισμοῦ καθόλου.

Συλλογιζεσθαι σημαίνει ἀνευρίσκειν τὴν ἀμοιβαίαν σχέσιν δύο ἢ καὶ πλείονων παραστάσεων διὰ τῆς κοινῆς αὐτῶν ἀναφορᾶς πρὸς τινὰ ἢ πρὸς τινὰς ἄλλας κατὰ λογικὴν ἀνάγκην, ἐπιβαλλομένην ὑπὸ τῆς ἀρχῆς, καθ' ἣν ὅ,τι κατηγορεῖται ἢ οὐ κατὰ τοῦ ὅλου, κατηγορεῖται ἢ οὐ καὶ κατὰ τοῦ μέρους. Συλλογισμὸς (ratiocinium, ratiocinatio) ἄρα εἶναι ἡ παραγωγὴ κρίσεως τινος ἐξ ἑτέρας δι' ἑτέρας μεσολαβούσης¹ Π. χ. ἀντεξετάζοντες τὰς ἐννοίας Σωκράτης καὶ θνητότης πρὸς τὴν ἐννοίαν ἄνθρωπος, ἀνευρίσκομεν ὅτι ὑπάρχει μετὰξὺ αὐτῶν σχέσις τις, καθ' ὅσον τὸ ἄνθρωπος ἀνήκει εἰς τε τὴν πρώτην ἐννοίαν (Σωκράτης) καὶ εἰς τὴν δευτέραν (θνητότης). "Ὅθεν

¹ Κατ' Ἀριστοτέλην (Ἀναλυτ. προτ. 1, 1) «Συλλογισμὸς ἐστὶ λόγος, ἐν ᾧ τεθέντων τινῶν ἕτερόν τι τῶν κειμένων ἐξ ἀνάγκης συμβαίνει τῷ ταῦτα εἶναι· λέγω δὲ τῷ ταῦτα εἶναι τὸ διὰ ταῦτα συμβαίνειν, τὸ δὲ διὰ ταῦτα συμβαίνειν τὸ μηδενὸς ἔξωθεν ὄρου προσδεῖν πρὸς τὸ γενέσθαι τὸ ἀναγκαῖον.» (Πρβλ. καὶ Τοπικ. 1, 1).

λέγομεν, ὁ Σωκράτης ἐστὶ θνητός. Ἦτοι τὴν κρίσιν ταύτην, ὁ Σωκράτης ἐστὶ θνητός, συνηγάγομεν ἐξ ἐτέρας, ἤτοι ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Σωκράτης ἐστὶν ἄνθρωπος, δι' ἐτέρας μεσολαβούσης, ἤτοι διὰ τοῦ ὅτι πᾶς ἄνθρωπος ἐστὶ θνητός. Ἡ διανοητικὴ αὕτη ἐργασία καλεῖται συλλογιζέσθαι· ἡ δὲ διὰ λόγου διατύπωσις αὐτῆς (ἤτοι, Πᾶς ἄνθρωπος ἐστὶ θνητός, ἀλλὰ μὴν ὁ Σωκράτης ἄνθρωπος, ἄρα ὁ Σωκράτης θνητός) καλεῖται συλλογισμός.

Ὁ σκοπὸς τοῦ μὲν κρίνειν εἶναι ἡ κατανόησις τῆς οὐσίας τοῦ ὑποκειμένου, τοῦ δὲ συλλογιζέσθαι, ἡ ἐσωτερικὴ ὑποστήριξις τῆς τοιαύτης γνώσεως, ἤτοι ἡ εὕρεσις τῆς ἀναγκαίας σχέσεως μεταξὺ τοῦ ὅλου καὶ τοῦ μέρους. Ἡ ἐκ τοῦ συλλογισμοῦ προκύπτουσα γνώσις εἶναι ἡ ἀληθῶς φιλοσοφικὴ γνώσις. Μόνον δὲ τοιαῦται κρίσεις δύνανται διὰ συλλογισμοῦ ν' ἀποδειχθῶσιν, ἐν αἷς ὁμολογεῖται τι περὶ τοῦ ὑποκειμένου, ὅπερ ἐρείδεται ἐν τῇ γενικῇ αὐτοῦ ἐννοίᾳ. Π. χ. ἐν τῷ ἀνωτέρῳ παραδείγματι ὁμολογεῖται περὶ τοῦ Σωκράτους ἡ θνητότης, ὡς ἐρειδομένη ἐν τῇ θνητότητι τῆς καθόλου ἀνθρωπότητος, ἧς οὗτος ὡς ἄνθρωπος ἀποτελεῖ μέρος.

§ 29. Περὶ τῶν μερῶν τοῦ συλλογισμοῦ.

Ὁ συλλογισμός, ὡς παραγωγὴ κρίσεως ἐκ τινος ἄλλης διὰ μεσολαβούσης τρίτης, περιεχούσης ὀρισμοὺς καὶ εἰς τὰς δύο ἐτέρας ἀποδιδομένους, συνίσταται οὐσιωδῶς ἐκ τριῶν προτάσεων (Propositiones) ἤτοι·

α') ἐκ τῆς μείζονος ἢ μεσολαβούσης προτάσεως, τῆς περιλαμβανούσης τὴν γενικωτέραν κρίσιν ἢ τὸν γενικὸν κανόνα, ἐφ' οὗ αἱ ἄλλαι δύο στηρίζονται ὡς εἰδικαὶ περιπτώσεις (π. χ. Πᾶς ἄνθρωπος θνητός).

β') ἐκ τῆς ἐλάσσονος προτάσεως, τῆς περιλαμβανούσης μερικωτέραν κρίσιν, λογικῶς συνεχομένην μεθ' ἑκατέρας τῶν ἄλλων προτάσεων (ἀλλὰ μὴν ὁ Σωκράτης ἄνθρωπος).

γ') ἐκ τοῦ συμπεράσματος, τοῦ περιλαμβανόντος τὴν ἐκ

τῆς ἐλάσσονος διὰ τῆς μείζονος παραγομένην κρίσιν (ἄρα ὁ Σωκράτης θνητός).

Ἡ μείζων καὶ ἡ ἐλάσσων πρότασις, ὁμοῦ λαμβανόμεναι, καλοῦνται καὶ ἡγούμενον ἢ ἡγούμεναι ἢ προκείμεναι προτάσεις· τὸ δὲ συμπέρασμα καλεῖται καὶ ἐπόμενον.

§ 30. Περὶ τῶν ὄρων τοῦ συλλογισμοῦ.

Αἱ τρεῖς οὐσιώδεις προτάσεις τοῦ ἀπλοῦ συλλογισμοῦ περιέχουσι τρεῖς κυρίας ἐννοίας ἢ ὄρους (termini), οἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν ὕλην αὐτοῦ καὶ ὧν ἕκαστος δις ἀναφέρεται ἐν τῷ συλλογισμῷ· εἶναι δὲ οἱ ἑξῆς·

α') ὁ μέσος ὄρος (M), ὁ ἀποτελῶν (ἐν τοῖς πρωτοσχήμοσι ἢ τελείοις συλλογισμοῖς) τὸ ὑποκείμενον τῆς μείζονος καὶ τὸ κατηγορούμενον τῆς ἐλάσσονος προτάσεως, καὶ χρησιμεύων ὡς μεσάζουσα ἐννοια.

β') ὁ μείζων ὄρος (K), ὁ ἀποτελῶν τὸ κατηγορούμενον τῆς τε μείζονος προτάσεως καὶ τοῦ συμπεράσματος, καὶ περιλαμβάνων πλάτος μείζον τοῦ τῶν ἐτέρων ὄρων, καὶ

γ') ὁ ἐλάσσων ὄρος (Y), ὁ ἀποτελῶν τὸ ὑποκείμενον τῆς τε ἐλάσσονος προτάσεως καὶ τοῦ συμπεράσματος, καὶ δηλῶν τὴν μερικωτέραν ἐννοίαν.

Π. χ. Πᾶς ἄνθρωπος (M) θνητός (K))	}	M—K
ἀλλὰ μὴν ὁ Σωκράτης (Y) ἄνθρωπος (M).		Y—M
ἄρα ὁ Σωκράτης (Y) θνητός (K)		" Ἄρα Y—K ¹

Οἱ τρεῖς ὄροι τοῦ συλλογισμοῦ τούτου εἶναι ἄνθρωπος (M), θνητός (K) καὶ Σωκράτης (Y). Κατ' αὐτούς ἡ ἐννοια K (θνητός) ἀποδίδεται εἰς τὴν ἐννοίαν Y (Σωκράτης) διὰ τῆς ἐννοίας M (ἄνθρωπος).

Τῶν τριῶν ὄρων ὁ λεγόμενος μέσος, εὐρισκόμενος εἰς ἀμ-

¹ Ἄριστ. Ἄναλ. πρ. 1, 4. 1, 24. 25.

φοτέρας τὰς προκειμένας προτάσεις, κεῖται ἐν τῷ μέσῳ τῶν δύο ἄλλων ὄρων, ἤτοι τοῦ μείζονος καὶ ἐλάσσονος, περιλαμβάνομενος μὲν ἐν τῷ πρώτῳ, περιλαμβάνων δὲ τὸν δεύτερον. Τὸν δὲ μείζονα καὶ ἐλάσσονα ὄρον ὁ Ἀριστοτέλης καλεῖ ἄκρα, ὡς περιλαμβάνοντας τὴν γενικωτέραν καὶ μερικωτέραν ἔννοιαν ¹.

§ 31. Περὶ τῶν εἰδῶν τοῦ συλλογισμοῦ.

Ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἀπὸ τῶν ἡγουμένων προτάσεων παράγεται ἡ συνέπεια ἢ τὸ συμπέρασμα, καλεῖται εἶδος τοῦ συλλογισμοῦ. Ὑπάρχουσι δὲ τρία εἶδη συλλογισμῶν κατὰ τὰς τρεῖς ἀρχὰς τοῦ διανοεῖσθαι καὶ τὰ τρία εἶδη τῶν κρίσεων, ἤτοι α') ὁ κατηγορικός, ἐν ᾧ ἐξάγεται ἀπὸ τοῦ ἡγουμένου τὸ συμπέρασμα κατὰ τὸν νόμον τῆς ταυτότητος καὶ ἀντιφάσεως. Π. χ. πᾶς ἄνθρωπος θνητός, ἀλλὰ μὴν ὁ Σωκράτης ἄνθρωπος, ἄρα ὁ Σωκράτης θνητός.

Ἐν τῷ παραδείγματι τούτῳ βλέπομεν ὅτι ἡ θνητότης τοῦ Σωκράτους παρήχθη οὐχὶ ἀμέσως, ἀλλ' ἐμμέσως ἤτοι ἐκ τῆς ἀναφορᾶς ἐκατέρας τῶν ἐννοιῶν τούτων πρὸς τινὰ τρίτην (ἄνθρωπος), μεθ' ἧς συμφωνοῦσιν.

β') ὁ ὑποθετικός, ἐν ᾧ ἐξάγεται ἀπὸ τοῦ ἡγουμένου τὸ συμπέρασμα κατὰ τὸν νόμον τοῦ ἀποχρῶντος λόγου. Π. χ. εἰ ἐλαστικός ἐστὶν ὁ ἀήρ, συμπιέζεται· ἀλλὰ μὴν ἐλαστικός ἐστὶν· ἄρα ὁ ἀήρ συμπιέζεται.

Ἐν τῷ παραδείγματι τούτῳ βλέπομεν ὅτι ἡ συμπίεσις τοῦ ἀέρος ἐξάγεται ἐκ τῆς ἐλαστικότητος αὐτοῦ, ἐνεχούσης τὸν αἰτιώδη λόγον τῆς συμπίεσεως.

γ') ὁ διαζευκτικός, ἐν ᾧ ἐξάγεται ἀπὸ τοῦ ἡγουμένου τὸ συμπέρασμα κατὰ τὸν νόμον τῆς τοῦ τρίτου ἀποκλείσεως. Π. χ. ὁ Γεώργιος ἐστὶν ἢ ἀγαθὸς ἢ κακός· ἀλλὰ μὴν ὁ Γεώργιος ἐστὶν ἀγαθός· ἄρα ὁ Γεώργιος οὐκ ἔστι κακός.

¹ Αὐτ. 1, 4 καὶ 32.

Ἐν τῷ παραδείγματι τούτῳ βλέπομεν ὅτι ἀρνούμεθα τὴν κακίαν εἰς τὸν Γεώργιον ὡς ἐκ τῆς παραδοχῆς ἐν αὐτῷ τῆς ἀγαθότητος, τῆς ἀντιφατικῶς ἐχούσης πρὸς τὴν κακίαν, ὡς ἀποκλειομένου παντὸς τρίτου μεταξύ ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ.

Α' ΠΕΡΙ ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΟΥ

Ὁ κατηγορικὸς συλλογισμὸς, οὗτινος ὁ τύπος ὀρίζεται διὰ τοῦ νόμου τῆς ταυτότητος καὶ ἀντιφάσεως, περιέχει ἐν τῇ μείζονι κατηγορικῇ κρίσει, ἧς τὸ ὑποκείμενον, ὡς μεσάζουσα ἔννοια, ὀρίζει τὰ λοιπὰ μέλη τοῦ συλλογισμοῦ. Θεμελιώδης ἀρχὴ τοῦ συλλογισμοῦ τούτου εἶναι ἡ ἐξῆς· «Τὸ κατηγορούμενον κατὰ τοῦ ὅλου κατηγορεῖται καὶ κατὰ τοῦ μέρους, καὶ τὸ διαμαχόμενον πρὸς τὸ ὅλον διαμάχεται καὶ πρὸς τὸ μέρος».

Ἐντεῦθεν ἔπεται ὅτι ἐν τῷ κατηγορικῷ συλλογισμῷ τὸ συμπέρασμα διαμορφοῦται ὅτε μὲν καταφατικῶς ἢ θετικῶς (ὡς πᾶς ἄνθρωπος θνητός· ἀλλὰ μὴν ὁ Σωκράτης ἄνθρωπος· ἄρα ὁ Σωκράτης θνητός), ὅτε δὲ ἀποφατικῶς ἢ ἀρνητικῶς (ὡς ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἔστιν ἀθάνατος· ἀλλὰ μὴν ὁ Σωκράτης ἔστιν ἄνθρωπος· ἄρα ὁ Σωκράτης οὐκ ἔστιν ἀθάνατος).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγονται οἱ ἐξῆς περὶ κατηγορικοῦ συλλογισμοῦ κανόνες·

1) ὁ κατηγορικὸς συλλογισμὸς δὲν πρέπει νὰ ἔχη οὔτε πλείονας οὔτε ἐλάσσονας τῶν τριῶν ἐννοιῶν ἢ ὄρων (ΜΚΥ)· διότι τὸ οὐσιῶδες αὐτοῦ γνῶρισμα εἶναι ὁ προσδιορισμὸς τῆς ἀναφορᾶς δύο ἐννοιῶν δι' ἑτέρας τρίτης¹.

Τοῦ κανόνος τούτου παράβασιν ἀποτελεῖ τὸ σόφισμα, τὸ καλούμενον ὄρων τετράς, περὶ οὗ παρακατιόντες ἐροῦμεν.

2) ὁ μέσος ὄρος (Μ) δὲν πρέπει ἐν ἀμφοτέραις ταῖς προκειμέναις νὰ ἦναι μερικὸς, ἀλλὰ πρέπει ἐν τῇ μείζονι προτάσει νὰ παριστᾷ ἔννοιαν καθολικὴν· διότι, ἐὰν ἡ μείζων πρότασις παριστᾷ κρίσιν μερικὴν, οὐδεμία λογικὴ βεβαιότης ὑπάρχει

¹ Ἄριστ. Ἄντλ. πρ. 1, 25.

ὅτι τὸ ἐν τῷ ἐλάσσονι προσλαμβανόμενον περιέχεται εἰς τὰς ἐν τῇ μείζονι προτάσει περιλαμβανομένας μερικότητας. Π. χ. τινὲς ἄνθρωποι βασιλεῖς· ἀλλὰ μὴν ὁ Γεώργιος ἄνθρωπος· ἄρα (!) ὁ Γεώργιος ἐστὶ βασιλεὺς.

3) δὲν πρέπει ἀμφότεραι αἱ ἡγούμεναι προτάσεις νὰ ἦναι ἀποφατικά· διότι, ὡς ἐκ προτάσεων μερικῶν, οὕτω καὶ ἐκ προτάσεων ἀποφατικῶν, οὐδὲν συμπεραίνεται· ὥστε ψευδὴς εἶναι ὁ κατηγορικὸς συλλογισμὸς· *Τὰ φυτὰ οὐκ εἰσὶ ζῶα· τὰ πτηνὰ οὐκ εἰσὶ φυτὰ· ἄρα τὰ πτηνὰ οὐκ εἰσὶ ζῶα*¹.

4) τὸ συμπέρασμα, ὡς ἔχον ὑποκείμενον μὲν τὸ τῆς ἐλάσσονος προτάσεως, κατηγορούμενον δὲ τὸ τῆς μείζονος, πρέπει νὰ συμφωνῇ κατὰ ποσὸν μὲν πρὸς τὴν ἐλάσσονα, κατὰ ποιὸν δὲ πρὸς τὴν μείζονα· ἤτοι τὸ συμπέρασμα πρέπει νὰ ἦναι καθολικὸν μὲν ἢ μερικὸν ὡς ἡ ἐλάσσω, καταφατικὸν δὲ ἢ ἀποφατικὸν ὡς ἡ μείζων². Λάθος ἄρα θεωρητέον α') ὅταν ἐν τῷ συμπεράσματι περιέχῃται τι πλεόν ἢ ἔλαττον τοῦ ἐν ταῖς προκειμέναις (π. χ. ὁ τεχνίτης ἐστὶν ἄξιος σεβασμοῦ, ὁ ζωγράφος οὗτός ἐστι τεχνίτης, ἄρα ἐστὶν ἄξιος παντὸς σεβασμοῦ). β') ὅταν τὸ συμπέρασμα περιέχῃ τὸν μέσον ὄρον (π. χ. Πᾶς ἀγαθὸς τεχνίτης ἐστὶν ἄξιος σεβασμοῦ, ὁ Πέτρος ἐστὶν ἀγαθὸς τεχνίτης, ἄρα ὁ Πέτρος ἐστὶ καὶ ἀγαθὸς καὶ ἄξιος σεβασμοῦ).

5) Οἱ γλωσσικοὶ ὅροι πρέπει αἰετοτε νὰ λαμβάνωνται κατὰ τὴν αὐτὴν σημασίαν, ἄλλως γεννᾶται διλογία καὶ ὁ συλλογισμὸς, ὡς περιέχων τέσσαρας ὅρους (ὄρων τετράδα) ἀποβαίνει παραλογισμὸς ἢ σόφισμα. (Π. χ. Τὸ ζῶον οὐκ ἔχει λόγον, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος ζῶον, ἄρα ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἔχει λόγον).

¹ Αὐτόθι.

² Τὸν κανόνα τοῦτον διευτύπουν οἱ ἀρχαιότεροι λογικευόμενοι ὡς ἐξῆς· «Τὸ συμπέρασμα ἀκολουθεῖ τὸ ἀσθενέστερον μέρος (τὴν μερικότητα) καὶ τὸ χεῖρον (τὴν ἄρνησιν) = conclusio sequitur partem debiliorem et deteriozem.

Τοιαῦτα εἶναι τὰ λεγόμενα *σοφίσματα ἀμφιβολίας*, περὶ ὧν παρακατιόντες ἐροῦμεν.

Ἡ ὁ κατηγορικὸς συλλογισμὸς ἔχει τέσσαρα διάφορα σχήματα ὡς ἐκ τῆς διαφόρου θέσεως τοῦ μέσου, γινομένου ὅτε μὲν ὑποκειμένου ἐν τῇ μείζονι καὶ κατηγορουμένου ἐν τῇ ἐλάσσονι· ὅτε δὲ κατηγορουμένου ἐν τε τῇ μείζονι καὶ τῇ ἐλάσσονι· ὅτε δὲ ὑποκειμένου ἐν τε τῇ μείζονι καὶ τῇ ἐλάσσονι· ὅτε δὲ κατηγορουμένου ἐν τῇ μείζονι καὶ ὑποκειμένου ἐν τῇ ἐλάσσονι. Εἶναι δὲ τὰ ἑξῆς.

1)	$M-K =$	Πᾶς ἄνθρωπος θνητός·	} πρωτοσχήμενες
(συλλογισμοί)
	$\Gamma-M =$	ὁ Σωκράτης ἄνθρωπος.	
	$\Gamma-K =$	ἄρα Σωκράτης θνητός.	
2)	$K-M =$	Πᾶς ὄνος τετράπουν·	} δευτεροσχήμενες
	$\Gamma-M =$	οὔδεις ὄρνις τετράπουν·	
	$\Gamma-M =$	ἄρα οὔδεις ὄρνις ὄνος.	
3)	$M-K =$	Ὁ κύκλος οὐκ ἔστιν εὐθύγραμμος·	} τριτοσχήμενες
	$M-\Gamma =$	πᾶς κύκλος σχῆμα·	
	$\Gamma-K =$	ἄρα πᾶν σχῆμα οὐκ ἔστιν εὐθύγρ.	
4)	$K-M =$	Πᾶν πρόβατον τετράπουν·	} τεταρτοσχήμενες
	$M-\Gamma =$	οὐδὲν τετράπουν λογικόν·	
	$\Gamma-K =$	ἄρα οὐδὲν λογικόν πρόβατον.	

Τῶν σχημάτων τούτων τὰ μὲν τρία πρῶτα καλοῦνται Ἀριστοτέλεια, ὡς ἐκ τοῦ ἐφευρόντος αὐτὰ Ἀριστοτέλους· τὸ δὲ τέταρτον Γαληνικόν, ὡς ἐκ τοῦ ἐφευρόντος αὐτὸ ἱατροῦ καὶ φιλοσόφου Κλαυδίου Γαληνοῦ (+210 μ. Χ.). Τὸ πρῶτον σχῆμα, εἰς ὃ πάντα τὰ λοιπὰ δύνανται ν' ἀναχθῶσιν, εἶναι τὸ ἀπλούστατον καὶ φυσικώτατον καὶ τὸ μόνον, δι' οὗ κατ' Ἀριστοτέλη «τὴν τοῦ τί ἐστι ἐπιστήμην θηρεῦσαι δυνατόν»¹· τούτου ἕνεκα καὶ τέλειος συλλογισμὸς καλεῖται.

¹ Ἀναλυτ. προτ. 1, 14.

Β') ΠΕΡΙ ΥΠΟΘΕΤΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΟΥ

Ὁ υποθετικὸς συλλογισμὸς, οὗτινος ὁ τύπος ὀρίζεται κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀποχρῶντος λόγου, ἐκφράζει τὴν ἐκ τῶν ἡγουμένων προτάσεων ἐξάρτησιν τοῦ συμπεράσματος διὰ τῆς ἐν τῇ μείζονι υποθετικῆς κρίσεως.

Π. χ. εἰ ἔστιν Α, ἔστι Β.

ἀλλ' ἔστιν Α.

ἄρα ἔστι καὶ Β.

Ἐν τῷ υποθετικῷ συλλογισμῷ ἰσχύει ὁ ἐξῆς θεμελιώδης νόμος: «Ἡ μὲν θέσις τοῦ ἡγουμένου ἐπάγεται καὶ τὴν θέσιν τοῦ ἐπομένου· ἡ δὲ ἄρσις τοῦ ἐπομένου ἐπάγεται καὶ τὴν ἄρσιν τοῦ ἡγουμένου· ἐν οὐδεμιᾷ δὲ περιπτώσει συμβαίνει τὸ ἐναντιον».

Κατὰ ταῦτα ὑπάρχουσι δύο τρόποι υποθετικοῦ συλλογισμοῦ· καὶ ὁ μὲν πρῶτος λέγεται θέσει ἢ θετικὸς (modus ponens), καθ' ὃν συλλογιζόμεθα: «Ἐπειδὴ τὸ πρότερον εἶναι ἀληθές, ἀληθές εἶναι καὶ τὸ ὕστερον».

Π. χ. εἰ εἰσι βωμοί, εἰσι καὶ θεοί.

ἀλλ' εἰσι βωμοί.

ἄρα καὶ θεοί εἰσιν.

ὁ δὲ δεύτερος λέγεται ἄρσει ἢ ἀρρητικὸς (modus tollens), καθ' ὃν συλλογιζόμεθα: «Ἐπειδὴ τὸ ὕστερον εἶναι ψευδές, ψεύδεται καὶ τὸ πρότερον».

Π. χ. εἰ τὰ ἀμαρτήματα οὐ τιμωροῦνται, ὁ Θεὸς ἔστιν ἀλλ' ὁ Θεὸς οὐκ ἔστιν ἄδικος [ἄδικος ἦτοι ψευδές ὅτι ὁ Θεὸς ἔστιν ἄδικος].

ἄρα τὰ ἀμαρτήματα τιμωροῦνται

(ἦτοι ψευδές ὅτι τὰ ἀμαρτήματα οὐ τιμωροῦνται).

Δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ συμπεράνωμεν καὶ τὰν ἀπάλην, ἦτοι

δέν δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τοῦ ψεύδους τοῦ ἡγουμένου τὸ ψεῦδος τοῦ ἐπομένου, ἢ ἐκ τῆς ἀληθείας τοῦ ἐπομένου τὴν ἀλήθειαν τοῦ ἡγουμένου, ἐκτὸς ἂν τὸ ἡγούμενον περιλαμβάνη τὸν μόνον δυνατὸν λόγον τοῦ ἐπομένου. Διὸ
Ψευδεῖς μὲν ὑποθετικοὶ συλλογισμοὶ εἶναι οἱ ἑξῆς·

Εἰ ὁ Πέτρος ἐνάρετος, οὐ κλέπτει·
ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἐνάρετος·

ἄρα ὁ Πέτρος κλέπτει.

Εἰ καίει ἡ ἐστία, τὸ δωμάτιόν ἐστι θερμόν·
ἀλλ' ἔστι θερμόν τὸ δωμάτιον·

ἄρα ἡ ἐστία καίει.

διότι οὔτε ἡ ἔλλειψις τῆς ἀρετῆς ἐπάγεται ἀναγκαίως τὴν κλοπὴν, οὔτε ἡ θερμότης τοῦ δωματίου προέρχεται ἀναγκαίως ἐκ τῆς καύσεως τῆς ἐστίας.

Ἄληθεῖς δὲ εἶναι οἱ ἐπόμενοι·

Εἰ ἐλαστικὸς ὁ ἀήρ, συμπιέζεται·

ἀλλ' οὐκ ἐλαστικός·

ἄρα οὐ συμπιέζεται.

ἀλλὰ συμπιέζεται·

ἄρα ἐστὶν ἐλαστικός.

διότι ἡ μόνη αἰτία τῆς συμπιέσεως εἶναι ἡ ἐλαστικότητα.

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ἐν τοῖς ὑποθετικοῖς συλλογισμοῖς ἐκ τῆς ἀληθείας τοῦ λόγου συμπεραίνομεν περὶ τῆς ἀληθείας τῆς συνεπείας, καὶ ἐκ τοῦ ψεύδους τῆς συνεπείας τὸ ψεῦδος τοῦ λόγου, οὐχὶ ὅμως καὶ τάνάπαλιν· διότι συνέπειά τις δύναται νὰ προέλθῃ ἐκ διαφόρων λόγων καὶ λόγος τις δύναται νὰ ἐπιφέρῃ διαφόρους συνεπείας.

Ὁ ὑποθετικὸς συλλογισμὸς λέγεται καθαρὸς μὲν, ὅταν ἀμφότεραι αἱ προκείμεναι, ἐπομένως καὶ τὸ συμπέρασμα, περιέχωσι κρίσεις ὑποθετικάς (π. χ. εἰ ἤμαρτεν ὁ Πέτρος, τιμωρητέος· εἰ παρέβη νόμον τινα, ἤμαρτεν· ἄρα εἰ παρέβη

νόμον τινά, τιμωρητέος)· μικτός δέ, ὅταν μόνον ἢ μείζων πρότασις ᾖ ἢναι ὑποθετική.

Γ') ΠΕΡΙ ΔΙΑΖΕΥΚΤΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΟΥ

Ὁ διαζευκτικὸς συλλογισμὸς, οὗτος ὁ τύπος ὀρίζεται διὰ τοῦ νόμου τῆς τοῦ τρίτου ἀποκλείσεως, περιλαμβάνει μίαν τοῦλάχιστον διαζευκτικὴν κρίσιν ἐν τῇ μείζονι προτάσει.

Ἐπειδὴ δὲ ἐν ἐκάστη διαζευκτικῇ κρίσει τὰ ἀντιδιαζευγνύμενα μέλη θέτουσι καὶ αἴρουσιν ἀλλήλα, διὰ τοῦτο δύο μόνον τρόποι ὑπάρχουσι, καθ' οὓς διαζευκτικῶς συλλογίζομεθα·

ἢ α') ἐκ τῆς θέσεως (καταφάσεως) ἐνὸς ἢ πλειόνων ἀντιδιαζευγμένων μελῶν ἐν τῇ ἐλάσσονι συμπεραίνομεν τὴν ἀπόφασιν (ἄρσιν) τῶν λοιπῶν ἐν τῷ συμπεράσματι (τρόπος θέσει ἀρνητικῆς = *modus ponendo tollens*).

Π. χ. Ὁ νῦν χρόνος ἢ ἡμέρα ἐστὶν ἢ νύξ·
ἀλλὰ μὴν ἡμέρα ἐστίν·

ἄρα οὐκ ἐστὶ νύξ.

ἢ β') ἐκ τῆς ἄρσεως (ἀποφάσεως) ἐνὸς ἢ πλειόνων ἀντιδιαζευγμένων μελῶν ἐν τῇ ἐλάσσονι συμπεραίνομεν τὴν κατάφασιν (θέσιν) τῶν λοιπῶν ἐν τῷ συμπεράσματι (τρόπος ἄρσει θετικῆς = *modus tollendo ponens*).

Π. χ. Ἡ γωνία αὕτη ἐστὶν ἢ ὀρθή, ἢ ἀμβλεῖα ἢ ὀξεῖα·
ἀλλὰ μὴν οὔτε ἀμβλεῖα ἐστὶν οὔτε ὀξεῖα·

ἄρα ἐστὶν ὀρθή.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται ὡς κανὼν ὅτι ἐν τῷ διαζευκτικῷ συλλογισμῷ ἢ μὲν μείζων πρότασις πρέπει πάντοτε νὰ περιέχη διαζευκτικὴν κρίσιν· ἢ δὲ ἐλάσσων δύναται νὰ ᾖ ἢναι καταφατική ἢ ἀποφατική· τὸ δὲ συμπέρασμα ἔχει τὸ ἀντίθετον ποιὸν πρὸς τὸ τῆς ἐλάσσονος, τουτέστιν ἀποφάσκει, ταύτης καταφασκούσης, καὶ καταφάσκει, ἀποφασκούσης.

Κατὰ ταῦτα οἱ κύριοι τύποι τοῦ διαζευκτικοῦ συλλογισμοῦ εἶναι οἱ ἑξῆς·

A ἐστὶν ἢ B ἢ Γ,

ἄλλ' A ἐστὶ B, καὶ

ἄρα A οὐκ ἐστὶ Γ.

A ἐστὶν ἢ B ἢ Γ,

ἄλλ' A οὐκ ἐστὶ B,

ἄρα A ἐστὶ Γ.

Ἡ οὐσία τοῦ διαζευκτικοῦ συλλογισμοῦ στηρίζεται ἐπὶ τοῦ νόμου ὅτι· «ἐκ δύο ἀλλήλοις ἀντικειμένων γνωρισμάτων ὅταν τίθεται τὸ ἐν, αἴρεται τὸ ἕτερον, καὶ τὰνάπαλιν.» Τούτου ἕνεκα τὸ κύριον αὐτῶν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ὀρθῆς διαζεύξεως ἐν τῇ μείζονι καὶ τῆς ὀρθῆς προσλήψεως ἐν τῇ ἐλάσσονι· ἄλλως δύναται νὰ σχηματισθῇ ψευδὴς καθ' ὕλην διαζευκτικὸς συλλογισμὸς.

Π. χ. ὁ Ἰωάννης ἐστὶν ἢ Εὐρωπαῖος ἢ Ἀσιανός·
ἄλλ' οὐκ ἐστὶν Εὐρωπαῖος·

ἄρα ἐστὶν Ἀσιανός (!).

Τὸ ψεῦδος τοῦ συλλογισμοῦ τούτου προέρχεται ἐκ τῆς μὴ ὀρθῆς, τουτέστιν ἐκ τῆς ἐλλιποῦς, διαζεύξεως ἐν τῇ μείζονι.

Πρὸς τὸν διαζευκτικὸν συλλογισμὸν συγγενεῦει κατὰ τύπον ὁ διαιρετικὸς ἢ μεριστικὸς λεγόμενος συλλογισμὸς, οὗτινος ἢ μείζων πρότασις περιέχει κρίσιν διαιρετικὴν, ἐν ἣ τὸ κατηγορούμενον ἀποτελοῦσι τὰ μέρη τοῦ ὑποκειμένου (πρβλ. σ. 21. Σημ. 3). Τοιοῦτος συλλογισμὸς εἶναι ὁ ἑξῆς·

Ἐῶν τριγώνων τὰ μὲν εἰσὶν ἰσόπλευρα,

τὰ δὲ ἰσοσκελῆ, τὰ δὲ σκαληνά·

ἄλλὰ μὴν ταῦτο τὸ τρίγωνον οὔτε ἰσόπλευρόν ἐστίν
οὔτε ἰσοσκελές·

ἄρα ἐστὶ σκαληνόν·

Καί·

Ἐῶν ὀδόντων οἱ μὲν εἰσὶ διχαστήρες, οἱ δὲ κυνόδοντες, οἱ
[δὲ γόμφιοι·

ἄλλὰ μὴν ὁ ὀδὸς οὗτός ἐστι διχαστήρ·

ἄρα οὐκ ἐστὶν οὔτε κυνόδους, οὔτε γόμφιος.

Ὁ τοῦ διαιρετικοῦ συλλογισμοῦ τύπος ὀρίζεται ὡς ὁ τοῦ διαζευκτικοῦ κατὰ τὸν νόμον τῆς τοῦ τρίτου ἀποκλείσεως, ἐπομένως καὶ οἱ συλλογιστικοὶ τρόποι μένουσιν οἱ αὐτοί.

§ 32. Περὶ συνθέτων συλλογισμῶν.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων ἀπλῶν συλλογισμῶν ὑπάρχουσι καὶ οἱ καλούμενοι σύνθετοι συλλογισμοί. Λέγεται δὲ σύνθετος συλλογισμὸς ἢ πολυσυλλογισμὸς ὁ συλλογισμὸς ἐκεῖνος, οὔτινος τὸ συμπέρασμα ἐξάγεται ἐκ δύο ἢ πλειόνων ἀπλῶν συλλογισμῶν. Οἱ ἀπλοὶ οὔτοι συλλογισμοί, ἐπειδὴ ἀποτελοῦσι τὰς προκειμένας τοῦ πολυσυλλογισμοῦ, πρέπει νὰ ᾔηται λογικῶς μετ' ἀλλήλων συνδεδεμένοι, ἔχοντες σχέσιν, ὅταν ὁ λόγος πρὸς τὸ ἐκ τοῦ λόγου. Ἡ τοιαύτη τῶν συλλογισμῶν συνάρτησις καλεῖται συλλογιστικὴ σειρά.

Ἐν τῷ συνθέτῳ συλλογισμῷ (τῷ ἀπαντῶντι ἐν παντί λογικῷ τοῦ διανοεῖσθαι τύπῳ, τῷ τε κατηγορικῷ, ὑποθετικῷ καὶ διαζευκτικῷ) ὁ εἷς ἐκ τῶν συλλογισμῶν, ὁ τὸν λόγον τοῦ ἑτέρου περιέχων, καλεῖται προσυλλογισμὸς (οὔτινος τὸ συμπέρασμα γίνεται μία τῶν προκειμένων προτάσεων τοῦ ἑτέρου συλλογισμοῦ). ὁ δὲ ἕτερος συλλογισμὸς, ὁ τὴν συνέπειαν τοῦ προτέρου περιέχων, καλεῖται ἐπισυλλογισμὸς (οὔτινος ἢ μία τῶν προκειμένων εἶναι τὸ τοῦ προτέρου συλλογισμοῦ συμπέρασμα).

Ἐν τῷ συνθέτῳ συλλογισμῷ συλλογιζόμεθα διττῶς, ὅτε προχωρητικῶς (ἐπισυλλογιστικῶς, συνθετικῶς), τουτέστιν ἀπὸ τοῦ προσυλλογισμοῦ πρὸς τὸν ἐπισυλλογισμὸν, ἢ ἀπὸ τοῦ λόγου πρὸς τὴν συνέπειαν (ἀπὸ εὐρυτέρων ἐννοιῶν εἰς στενωτέρας). ὅτε δὲ ὀπισθοβατικῶς (προσυλλογιστικῶς, ἀναλυτικῶς), τουτέστιν ἀπὸ τοῦ ἐπισυλλογισμοῦ πρὸς τὸν προσυλλογισμὸν, ἢ ἀπὸ τῆς συνεπείας πρὸς τὸν λόγον (ἀπὸ στενωτέρων ἐννοιῶν εἰς εὐρυτέρας) ¹. Π. χ. "Ἐχοντες τὰς ἐννοίας φθαρτόν,

¹ «Μὴ λανθανέτω δ' ἡμᾶς ὅτι διαφέρουσιν οἱ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν

σύνθετον, ὀργανισμός, φυτόν, δένδρον καὶ δρυς, σχηματίζομεν τὴν ἐξῆς συλλογιστικὴν σειρὰν κατὰ τὸ πρῶτον κατηγορητικὸν σχῆμα.

Προχωρητικῶς (συνθετικῶς)	Ὁπισθοβατικῶς (ἀναλυτικῶς)
A—K Πᾶν σύνθετον φθαρτὸν	Υ—Δ Πᾶσαι αἱ δρυεῖ δένδρα
B—A πᾶς ὀργανισμὸς σύνθετος	Δ—Γ πάντα τὰ δένδρα φυτὰ
B—K ἄρα πᾶς ὀργανισμὸς φθαρτός.	Υ—Γ ἄρα πᾶσαι αἱ δρυς φυτὰ.
B—K Πᾶς ὀργανισμὸς φθαρτός	Υ—Γ Πᾶσαι αἱ δρυς φυτὰ
Γ—B πᾶν φυτὸν ὀργανισμὸς	Γ—B πάντα τὰ φυτὰ ὀργανισμοὶ
Γ—K ἄρα πᾶν φυτὸν φθαρτὸν.	Υ—B ἄρα πᾶσαι αἱ δρυεῖ ὀργανισμοὶ.
Γ—K Πᾶν φυτὸν φθαρτὸν	Υ—B Πᾶσαι αἱ δρυεῖ ὀργανισμοὶ
Δ—Γ πάντα τὰ δένδρα φυτὰ	B—A πᾶς ὀργανισμὸς σύνθετος
Δ—K ἄρα πάντα τὰ δένδρα φθαρτὰ	Υ—A ἄρα πᾶσα δρυς σύνθετος.
Δ—K Πάντα τὰ δένδρα φθαρτὰ	Υ—A Πᾶσα δρυς σύνθετος
Υ—Δ ἢ δρυς δένδρον	Λ—K πᾶν σύνθετον φθαρτὸν
Υ—K ἄρα ἢ δρυς φθαρτή.	Υ—K ἄρα πᾶσα δρυς φθαρτή.

Οἱ πολυσυλλογισμοὶ ἐκεῖνοι, ἐν οἷς δὲν ἐκφέρονται πλήρεις οἱ τὰς προκειμένας αὐτῶν προτάσεις ἀποτελοῦντες ἀπλοῦ συλλογισμοί, καλοῦνται ἀτελεῖς ἢ ἀφανεῖς σύνθετοι συλλογισμοί.

§ 33. Περὶ ἰδιαζόντων τινῶν συλλογισμῶν.

Ἐκ τῆς ἀναμίξεως τῶν συλλογισμῶν, ἐπεκτάσεως αὐτῶν, συντμήσεως ἢ δικαιολογήσεως γεννῶνται ἰδιαζόντες τινες συλλογισμοί, ὧν κυριώτεροι εἶναι οἱ ἐξῆς:

Α') ΔΙΛΗΜΜΑ

Διλημμα καλεῖται μικτός τις συλλογισμὸς, περιέχων ἐν τῇ μείζονι προτάσει ὑποθετικὴν ἅμα καὶ διαζευκτικὴν κρίσιν. Οὗτος, αἶρων ἐν τῇ ἐλάσσονι τὴν διάζευξιν, συναναίρει ἐν τῷ συμπεράσματι καὶ τὴν ὑπόθεσιν. Τὰ διεζευγμένα μέρη δύνα-

«λόγοι (=σύνθεσις) καὶ ἡ ἐπιτάσις ἀρχῆς (=ἀνά)υσις» (Ἄριστ. Ἠθ. Νικ. 1, 2).

ται νὰ ἦναι καὶ πλείονα τῶν δύο. Τύπος τοῦ διλήμματος εἶναι ὁ ἑξῆς·

Εἰ ἦν Α, ἦν ἂν ἢ Β ἢ Γ.
ἀλλ' οὔτε Β ἐστίν, οὔτε Γ.

ἄρα οὐδὲ Α.

«εἰ ἦν ὁ κρύσταλλος ὀργανισμός, ἦν ἂν ἢ φυτὸν ἢ ζῶον·

ἀλλὰ μὴν οὔτε φυτὸν ἐστίν οὔτε ζῶον·

ἄρα οὐδὲ ὀργανισμός.»

«Εἰ ὑλικὴ ἦν ἡ ψυχὴ, οὔτε πρὸς τὴν τοῦ ἀπείρου ιδέαν ἀναχθῆναι οὔτ' ἐλευθέρως ἐνεργεῖν ἠδύνατο· ἀλλὰ μὴν ἀμφότερα δύναται· ἄρα τὴν ψυχὴν οὐχ οἴοντε ὑλικὴν εἶναι.»

Τὸ διλήμμα καθόλου καλεῖται καὶ συλλογισμὸς κερατώδης (syllogismus cornutus), διότι τὰ διεζευγμένα μέλη δίκην κεράτων στρέφονται κατὰ τινος τεθείσης ὑποθετικῆς προτάσεως. Ταῦτα, ἀναιρούμενα ἐν τῇ ἐλάσσονι ὡς ψευδῆ ἢ ἄτοπα, συναναιροῦσι καὶ τὴν ὑπόθεσιν, ἧς εἶναι συνέπειαι ἢ πορίσματα.

Διὰ τοῦ ἑξῆς διλήμματος (ἢ μάλλον τριλήμματος) ἀπεδείκνυεν ὁ φιλόσοφος Δεῖβνίτιος τὸ κάλλος τοῦ κόσμου·

Εἰ μὴ κάλλιστος ἦν ὁ κόσμος, ὁ Θεὸς ἢ οὐκ ἐγίνωσκεν, ἢ οὐκ ἠθέληεν, ἢ οὐκ ἠδύνατο κάλλιστον αὐτὸν ποιῆσαι· ἀλλὰ μὴν, πάνσοφος ὢν, παράγαθος καὶ παρτοδύναμος, ἐγίνωσκεν, ἠθέλεε καὶ ἠδύνατο· ἄρα κάλλιστός ὁ κόσμος¹.

Τοῦ διλήμματος μεγίστη χρῆσις γίνεται ἐν ταῖς διαλογικαῖς συζητήσεσι. Καὶ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς διλημματικῶς ἐξήλεγξε τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ πρεσβυτέρους, τοὺς ἀμφισβητοῦντας αὐτῷ τὸ τοῦ διδάσκειν δικαίωμα², καὶ τὸν ῥαπίσαντα αὐτὸν ὑπηρέτην τοῦ ἀρχιερέως Ἄννα³.

¹ Πρβλ. καὶ Πλάτ. Τιμ. σ. 28.

² Λουκ. 20, 1.

³ Ἰωάνν. 8, 23. Πρβλ. Λουκ. 20, 22.

Ἡ ὀρθότης τοῦ διλημματικοῦ συλλογισμοῦ ἀπαιτεῖ 1) ὀρθήν ἐκ τῆς ὑποθέσεως συνέπειαν· 2) πλήρη διάζευξιν, καὶ 3) πλήρη ἄρσιν τῶν ἀντιδιεζευγμένων μελῶν· ἡ δὲ παράβασις τῶν κανόνων τούτων μεταβάλλει τὸ συμπέρασμα εἰς σόφισμα.

Β') ΕΝΘΥΜΗΜΑ

Ἐνθύμημα ἢ κολοβὸς συλλογισμὸς λέγεται ὁ συλλογισμὸς ἐκεῖνος, ἐν ᾧ παραλείπεται ἢ ἑτέρα τῶν ἡγουμένων προτάσεων, λανθάνουσα ἐν θυμῷ.

Π. χ. Ὁ Γεώργιος ἐστὶν ἐπιμελής·

ἄρα ἐπαινετέος· ἢ

Πᾶς ἐπιμελής ἐπαινετέος·

ἄρα ὁ Γεώργιος ἐπαινετέος.

Ἐν τῷ ἐνθυμήματι εὐκόλως δύνανται νὰ εὑρεθῶσιν αἱ λανθάνουσαι προτάσεις. Ἐνταῦθα ἐν μὲν τῷ πρώτῳ ἐνθυμήματι ἐλλείπει ἡ μείζων πρότασις, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ ἡ ἐλάσσων.

Εἰς τὰ ἐνθυμήματα κατατάσσονται καὶ οἱ ἄμεσοι λεγόμενοι συλλογισμοί, οἵτινες ἐξάγονται ἐκ τῶν ἀνωτέρω δηλωθεισῶν σχέσεων τῆς ἀμοιβαίας τῶν κρίσεων παραβολῆς (§ 21-26). Οἱ συλλογισμοὶ οὗτοι ἔχουσιν δύο μόνον κυρίας ἐννοίας, ἡ δὲ μείζων πρότασις ἀναπληρωτέα ὡς τὰ πολλὰ κατὰ τὸν τύπον κατηγορικῆς ἢ ὑποθετικῆς κρίσεως. Εἶναι δὲ τέσσαρα εἶδη τοιούτων συλλογισμῶν· 1) οἱ ἐκ ταυτότητος ἢ ἰσοδυναμίας γινόμενοι συλλογισμοὶ (ὡς ὁ Θεὸς ἐστὶ πάνσοφος, ἄρα οὐδὲν ἀγνοεῖ = ὁ πάνσοφος οὐδὲν ἀγνοεῖ, ἀλλ' ὁ Θεὸς πάνσοφός ἐστιν, ἄρα οὐδὲν ἀγνοεῖ)· 2) οἱ ἐξ ὑπαλληλίας γινόμενοι (ὡς πᾶσα ἀρετὴ ἀξίεπαινος, ἄρα καὶ ἡ δικαιοσύνη)· 3) οἱ ἐξ ἀντιθέσεως γινόμενοι (ἡ γωνία αὕτη ἐστὶν ὀρθή, ἄρα οὐκ ἐστὶν οὔτε ὀξεῖα, οὔτε ἀμβλεῖα), καὶ 4) οἱ ἐξ ἀντιστροφῆς γινόμενοι (ὡς ὅπου ἀρετὴ καὶ εὐδαιμονία, ἄρα ὅπου εὐδαιμονία καὶ ἀρετὴ. — Οὐδεὶς ἄνθρωπος ἄλογος, ἄρα οὐδὲν ἄλογον ἄνθρωπος).

I') ΣΩΡΕΙΤΗΣ

Σωρείτης είναι ἀτελής σύνθετος συλλογισμὸς (§ 32), συνιστάμενος ἐκ σειράς κρίσεων, λογικῶς μετ' ἀλλήλων συνημμένων καὶ ἐν κοινὸν συμπέρασμα ἔχουσῶν. Ἐν τῷ σωρείτη συλλογιζόμεθα ἢ ἀναλυτικῶς, χωροῦντες ἀπὸ τῶν καθ' ἕκαστα εἰς τὰ καθόλου, ἢ τοὶ ἀπὸ τῆς συνεπείας εἰς τὸν λόγον· ἢ συνθετικῶς, χωροῦντες ἀπὸ τῶν καθόλου εἰς τὰ καθ' ἕκαστα, ἢ τοὶ ἀπὸ τοῦ λόγου εἰς τὴν συνέπειαν. Ἐντεῦθεν παρατηρούμεν δύο εἴδη σωρειτῶν, ὧν ὁ μὲν πρῶτος καλεῖται ἀριστοτελικὸς ἐκ τοῦ πραγματευσαμένου περὶ αὐτοῦ φιλοσόφου Ἀριστοτέλους· ὁ δὲ δεύτερος γοκληνίος ἐκ τοῦ ἐπινοήσαντος αὐτὸν Ρουδόλφου Γοκληνίου, καθηγητοῦ τῆς φιλοσοφίας ἐν Μαρβούργῳ (+1628).

Ἐν τῷ ἀναλυτικῷ ἢ ἀριστοτελικῷ σωρείτη τὸ κατηγορούμενον τῆς προηγουμένης προτάσεως γίνεται πάντοτε ὑποκείμενον τῆς ἐπομένης· τὸ δὲ συμπέρασμα περιέχει ὑποκείμενον μὲν τὸ τῆς πρώτης κρίσεως, κατηγορούμενον δέ, τὸ τῆς τελευταίας· ἄρα ὁ συλλογιστικὸς τρόπος εἶναι προσυλλογιστικὸς ἢ ὀπισθοβατικὸς (§ 32). Π. χ.

A—B	Πᾶσαι αἱ δρυς εἰσι δένδρα.
B—Γ	Πάντα τὰ δένδρα εἰσι φυτά.
Γ—Δ	Πάντα τὰ φυτά εἰσιν ὀργανικά.
Δ—E	Πᾶν ὀργανικόν ἐστι φθαρτόν.
A—E	ἄρα πᾶσαι αἱ δρυς εἰσι φθαρταί ¹ .

¹ Ἀριστοτέλειον σωρείτην ἀποτελεῖ καὶ τὸ ἐν τοῖς τοῦ Ξενοφῶντος Ἀπομνημονεύμασι (4, 6, 4). «Ὁ τὰ περὶ τοὺς Θεοὺς νόμιμα εἰδώς, «νομίμως ἂν τοὺς Θεοὺς τιμῶη· ὁ δὲ νομίμως αὐτοὺς τιμῶν εὐσεβής ἐστι· ἄρα ὁ τὰ περὶ τοὺς Θεοὺς νόμιμα εἰδώς ὀρθῶς—εὐσεβής ὀρισμένος εἶη». Ὁμοίως καὶ τὸ παρὰ Σενέκα (Epist. 85).

Qui Prudens est, et temperans est.

Qui temperans est, et constans est.

Qui constans est, et imperturbatus est.

Ἐν τῷ συνθετικῷ, γοκληριεῖω ἢ καὶ ἀνεστραμμένῳ λεγομένῳ σωρείτῃ τὸ ὑποκείμενον τῆς προηγουμένης προτάσεως γίνεται πάντοτε κατηγορούμενον τῆς ἐπομένης· τὸ δὲ συμπέρασμα περιέχει ὑποκαίμενον μὲν τὸ τῆς τελευταίας κρίσεως, κατηγορούμενον δὲ τὸ τῆς πρώτης. Ἄρα ὁ συλλογιστικὸς τρόπος εἶναι ἐπισυλλογιστικὸς ἢ προχωρητικὸς· (§ 32) Π.χ.

Δ—Ε Πᾶν ὀργανικόν ἐστὶ φθαρτόν·

Γ—Δ Πάντα τὰ φυτὰ εἰσὶν ὀργανικά·

Β—Γ Πάντα τὰ δένδρα εἰσὶ φυτὰ·

Α—Β Πᾶσαι αἱ δρῦς εἰσὶ δένδρα·

Α—Ε ἄρα πᾶσαι αἱ δρῦς εἰσὶ φθαρταί.

Πρὸς τοῖς κατηγορικοῖς σωρείταις ὑπάρχουσι καὶ ὑποθετικοί, ὡς·

Εἰ ἔστιν Α, ἔστι Β·

Εἰ ἔστι Γ, ἔστι Δ·

Εἰ ἔστι Β, ἔστι Γ·

Εἰ ἔστι Β, ἔστι Γ·

Εἰ ἔστι Γ, ἔστι Δ· καὶ

Εἰ ἔστιν Α, ἔστι Β·

Ἄλλὰ μὴν ἔστιν Α·

Ἄλλὰ μὴν ἔστιν Α·

Ἄρα ἔστι καὶ Δ·

Ἄρα ἔστι καὶ Δ·

Σπανιώτερον ἀπαντῶσι διαζευκτικοὶ σωρείται.

Ἴνα πᾶς σωρείτης ἦναι ὀρθός, ἀπαιτεῖται πρὸς τοῖς ἄλλοις

1) Ἴνα πᾶς ὅρος ἔχῃ μίαν σημασίαν· 2) Ἴνα αἱ προτάσεις ἔχωσιν οὐχὶ τυχαίαν, ἀλλ' ἀναγκαίαν ἀλληλουχίαν·

Δ') ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑ

Ἐπιχείρημα ἐν τῇ λογικῇ λέγεται συλλογισμὸς, ἐν ᾧ εἰς τὴν ἐτέραν τῶν ἡγουμένων προτάσεων ἢ καὶ εἰς ἀμφοτέρας

Qui imperturbatus est, sine tristitia est·

Qui sine tristitia est, beatus est·

Ergo prudens beatus est.

Δι' ὁμοίου σωρείτου ἀποδεικνύει ὁ Σωκράτης ἐν τῇ τοῦ Πλάτωνος Ἀπολογία ὅτι πιστεύει εἰς θεούς, δαιμόνια παραδεχόμενος. Πρβλ. καὶ Cicero de fin. 4. 18.

